

ЗДОРОВ'Я ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ВІКОВИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ АСОЦІАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

Красевська Г. П., Гороф'янюк І. В.

ВСТУП

Сучасна наука характеризується інтенсивністю інтеграційних процесів. Не винятком є і мовознавчі студії, які зливаються з філософією, психологією, культурологією тощо. Відбувається взаємопроникнення термінологічного апарату, спільними стали об'єкт вивчення, методи дослідження наукової проблематики.

Так, картина світу є об'єктом вивчення фізики, філософії, психології, гносеології, культурології, когнітології та лінгвістики. Мовознавці досліджують картину світу крізь призму рідної мови, яка трансформує індивідуальне сприйняття світу особистості.

Під час досліджень мовної картини світу особливу увагу привертає аксіологічна лексика як засіб соціокультурної ідентифікації. Вивченням процесів вербалізації поведінкових стандартів та ідеалів особистості займається аксіологічна лінгвістика – відносно новий, але теоретично й методологічно сформований напрям сучасного мовознавства¹.

Актуальність вивчення аксіологічно маркованої лексики зумовлена антропоцентричним спрямуванням сучасної лінгвістичної парадигми

¹ Арутюнова Н.Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. *Проблемы структурной лингвистики* 1982. Москва : Наука, 1984. С. 5–23; Баранов А.Н. Аксиологические стратегии в структуре языка (паремиология и лексика). *Вопросы языкознания*. 1989. № 3. С. 74–90; Барышков В.П. Аксиология личностного бытия. Москва : Логос, 2005. 192 с.; Карасик В.И. Аксиологическая лингвистика: концепты и дискурс. *Германистика в России: традиции и перспективы*. Новосибирск : Изд-во НГУ, 2004. С. 28–32; Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 349 с.; Тараненко О.О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця XX – початку XXI ст.). *Мовознавство*. 2004. № 3. С. 3–33; Кузнецова Т.В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації : монографія. Суми : Університетська книга, 2010. 279 с.; Маслова В.А. Концепты и ценности: содержание понятий, языковая интерпретация. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2011. № 2. С. 383–387; Gurevitch M. Political Communication Systems and Democratic Values. *Media Power in Politics*. Washington, D.C. : CQ Press, 2000; Lindsa S. Culture, Mental Models, and National Prosperity. *Culture Matters: how values shape human progress*. New York : Basic Books, 2000.

загалом і у вивченні номінації зокрема. За влучним перефразом І.О. Голубовської геніального Фердинана де Соссюра, «інтерес лінгвістів нині перемістився з дослідження правил гри у шахи (структурно-семантичний підхід) на самих гравців (антропоцентричний підхід)»².

Як зауважує В.А. Маслова: «Цінність для людини – це все, що є важливим для неї, має особистий і загальний смисл»³. «Цінності – це сукупність життєво необхідних матеріальних чи ідеальних понять, які регулюють поведінку людини, забезпечують її основні інтереси та потреби», – додають Т. Лещенко та М. Жовнір⁴. Однією з найбільших цінностей людини було і залишається здоров'я. Це поняття надзвичайно складне в психологічному і, як наслідок – у лінгвістичному аспектах. Номен належить до абстрактної лексики, тому не може мати остенсивного опису. Залежно від різних соціально-культурних, економічних факторів у мовців може бути сформоване власне уявлення про здоров'я.

Є чимало визначень «здоров'я». Найбільш типовими елементами визначення здоров'я є:

1. Нормальна функція організму на всіх рівнях його організації (органів, гістологічних, клітинних і генетичних структур, нормальний перебіг фізіологічних і біохімічних процесів, що сприяють індивідуальному виживанню й відтворенню).

2. Динамічна рівновага організму та його функцій із навколишнім середовищем.

3. Здатність до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участь у соціальній діяльності та суспільно корисній праці.

4. Здатність організму пристосовуватися до постійно змінюваних умов у навколишньому середовищі, здатність підтримувати сталість внутрішнього середовища організму, забезпечуючи нормальну та різнобічну життєдіяльність і збереження живого початку в організмі.

5. Відсутність хвороби, хворобливих станів, хворобливих змін.

6. Повне фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя⁵.

² Голубовська І.О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica* : збірник наукових праць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. Вип. 1. С. 25.

³ Маслова В.А. Концепты и ценности: содержание понятий, языковая интерпретация. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2011. № 2. С. 386.

⁴ Лещенко Т., Жовнір М. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря. *Psycholinguistics*. 2018. № 24 (2). С. 166.

⁵ Федько О.А. Багатоаспектність поняття здоров'я у сучасній науковій думці. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=76> (дата звернення: 05.01.2020).

За статутом ВООЗ, здоров'я – це не відсутність хвороби як такої або фізичних вад, а стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя; це природний стан організму, який характеризується його рівновагою з навколишнім середовищем і відсутністю будь-яких хворобливих змін⁶; за Словником української мови, це стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи⁷. Таким чином, досліджуване поняття є складним і багатоаспектним.

Поняття «здоров'я» неодноразово ставало об'єктом вивчення мовознавців: аналізували різні площини концепту «здоров'я» в українській мовній картині світу⁸; оцінювали емотивну специфіку слова⁹; фразеологічні одиниці на позначення здоров'я людини¹⁰ тощо. Натомість, незважаючи на очевидну значущість досліджуваної концептосфери для української лінгвокультури, слово *здоров'я* відсутнє в асоціативних словниках української мови¹¹, що посилює актуальність нашого дослідження.

Сьогодні більшість науковців поділяє думку, що навіть універсальний концепт (відомий всьому людству і репрезентований у різних мовах) є багатовимірним ментальним утворенням, яке має вихід на культуру соціуму, відображаючи «дух народу» (В. фон Гумбольдт), тобто його національно-культурну специфіку. Логічно, що найефективнішим шляхом «вираховування» національно-специфічних концептів є їхнє міжмове зіставлення¹².

Отож, у запропонованому дослідженні здійснимо спробу описати способи концептуалізації поняття *здоров'я* представниками різних

⁶ Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599 (дата звернення: 07.01.2020).

⁷ Словник української мови : в 11 т. Т. 3 / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда / ред. тому: Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька. Київ : Наукова думка, 1972. С. 547.

⁸ Докладніше див.: Лещенко Т., Жовнір М. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря. *Psycholinguistics*. 2018. № 24 (2). С. 163–180; Мартінек С. Концептосфера здоров'я в українській мовній картині світу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 70. С. 234–247; Romanyshyn N. Concept “health” in the English and Ukrainian languages. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Ч. 1. Мовознавство*. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки. 2011. № 3. С. 165–169.

⁹ Краснобаєва-Чорна Ж. Здоров'я як цінність у фраземіці: оцінюємо емотивну специфіку. *Studia Ucrainica Posnaniensia*. 2016. Vol. IV. S. 75–83.

¹⁰ Печенікова Л.М. Компаративні фразеологічні одиниці на позначення здоров'я люди. *Science and Education a New Dimension: Philology*. 2013. I (3), Issue: 13. P. 121–123.

¹¹ Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1979; Мартінек С.В. Український асоціативний словник: У 2 т. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007.

¹² Леонтович О.А. Русские и американцы : парадоксы межкультурного общения : монография. Москва : Гнозис, 2005. С. 111.

вікових, соціальних і національних груп, порівняти моделі реалізації поняття *здоров'я*, довести вплив зміни компонентів значення на індивідуальне бачення реальності, тобто картини світу.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше введено в науковий обіг результати вільного асоціативного експерименту, спрямованого на з'ясування концептуалізації *здоров'я* студентами різних країн і спеціальностей, а також людьми поважного віку, здійснено спробу виявити спільне і відмінне у сприйнятті феномену *здоров'я*.

Об'єктом дослідження є концептуалізація поняття *здоров'я* представниками різних вікових, соціальних і національних груп.

Предметом аналізу постає мовна реалізація поняття *здоров'я* як основа для лінгвістичного моделювання уявлень про стан організму людини.

Матеріалом дослідження слугували результати вільного асоціативного експерименту, виконаного:

– у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса: 68 студентів економічного факультету (віком 17–21 рік);

– у Вінницькому національному медичному університеті імені М.І. Пирогова: 51 студент-іноземець (Індія) медичного факультету (віком 17–21 рік);

– на вулицях міста шляхом опитування 33 людей старшого віку (61–86 років).

1. Методи та методика дослідження

Під час проведення дослідження використано вільний асоціативний експеримент. Як зазначено у Слов'янському асоціативному словнику, цей метод має низку переваг, зокрема реакція мовця на слова-стимули дозволяє виокремити семантичні зв'язки слів, що існують у психіці людини; асоціативні реакції зумовлюються синтагматичними зв'язками слів у мові, тому є основою для вивчення мовної діяльності та теорії володіння мовою; матеріали такого експерименту можна розглядати як специфічний для певної культури і свідомості «асоціативний профіль образів свідомості, що інтегрують розумові та чуттєві складові частини знання певного етносу»¹³.

Для обчислення результатів експерименту застосовано статистичний метод; зіставний метод – для порівняння результатів асоціативного експерименту, проведеного у різних групах респондентів; також використано метод моделювання асоціативного поля та структури концепту.

¹³ Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Н.В. Уфимцева, Г.А. Черкасова, Ю.Н. Караулов, Е.Ф. Тарасов. Москва, 2004. С. 4–5.

Проаналізовано в семантичних і математичних вимірах масив асоціативних реакцій, наданих учасниками експерименту. На цій основі встановлено основні концептуальні аспекти, які визначають змістове наповнення досліджуваного мовно-ментального конструкту.

Загальна методологія дослідження ґрунтується на ідеях психолінгвістичних досліджень про мовленнєву діяльність; мовну особистість, мовну свідомість і принципах проведення асоціативних експериментів¹⁴.

2. Результати дослідження

Серед 145 респондентів було проведено вільний асоціативний експеримент в індивідуальній переважно письмовій формі. Ймовірно, така форма дозволяє уникнути колективних відповідей, емоційних реплік, вигуків, що може негативно позначитися на об'єктивності дослідження.

Опитуваним запропоновано слово-стимул *здоров'я*, на яке вони мали якнайшвидше зреагувати першим, що спаде на думку.

В експерименті взяли участь 68 студентів, жодної відмови не зафіксовано. Ядро становлять позитивні асоціації, пов'язані з чинниками здоров'я. Найстрокатіше маніфестоване ближнє периферійне поле: половину поля формують відносно негативні реакції – *таблетки* (5), *лікарня* (4), *аптека* (3), є у складі поля й позитивні реакції – *щастя* (5), *сон* (4), *сила* (3), трапляється нейтральна реакція – *стан тіла* (3). Периферію асоціативного поля представили позитивні на частково нейтральні реакції.

¹⁴ Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл / Санкт-Петербург : Лань, 2003. 288 с.; Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Харьков : Изд. группа «РА – Каравелла», 2001. 321 с.; Уфимцева Н.В. Языковое сознание как отображение этносоциокультурной реальности. *Вопросы психолингвистики*. 2003. № 1. С. 102–111; Залевская А.А. Значение слова через призму эксперимента. Тверь : Тверской госун-т, 2011. 240 с.; Kent G., Rosanoff A. A Study of Association in Insanity. *American Journal of Insanity*, 1910. P. 37–39; Deese J. The structure of Association in Language and Thought. Baltimore, MD : John Hopkins University Press, 1965; Postman L., Keppel G. *Norms in Word Association*. New York : Academic Press, 1970; Rakosi C. Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of psycholinguistic Research*. 2017. № 46 (5). P. 1249–1271. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>.

**Структура семантичного поля лексеми *здоров'я*
за результатами вільного асоціативного експерименту,
проведеного з вітчизняною молоддю**

Ядро асоціативного поля	Ближня периферія асоціативного поля	Периферія асоціативного поля
25%	40%	35%
<i>Спорт (9), ЗОЖ (8)</i>	<i>Таблетки (5), щастя (5), сон (4), лікарня (4), аптека (3), сила (3), стан тіла (3).</i>	<i>Благополуччя (2), посмішка (2), спокій (2), їжа (2), багатство (2), пенсія (2), життя (2), імунітет, голова, настрої, дорого, мрія, скарб, радість, хороше, праця, без поганих звичок.</i>

Когнітивний склад асоціативного поля лексеми *здоров'я* виражено 6 пластами:

Чинники (здоров'я можливе за умови): *ЗОЖ, спорт, праця, сон, спокій, їжа, імунітет, настрої, без поганих звичок;*

Образ: *посмішка, голова, мрія, радість, скарб, багатство, благополуччя;*

Результат (здоров'я дає людині що): *життя, сила, щастя, пенсія, аптека, лікарня, таблетки;*

Оцінка: *дорого;*

Характеристика: *хороше;*

Суть: *стан тіла.*

Рис. 1. Співвідношення кількісного складу когнітивних шарів (за результатами асоціативного експерименту серед української молоді)

Найбільшу групу становлять реакції, що вказують на бачення людиною чинників, умов збереження чи відновлення здоров'я. Це зумовлено популяризацією серед молоді активного та здорового способу життя. Образи, з якими молодь асоціює здоров'я, є позитивними та життєствердними. Реакції засвідчують загальне позитивне уявлення про здоров'я як найбільшу цінність особистості.

Результати письмового вільного асоціативного експерименту, проведеного із 51 студентом-іноземцем (Індія) медичного університету, такої самої вікової групи, як і попередні респонденти, характеризуються наявністю медичної професійної лексики. Мова дослідження – англійська. Було засвідчено три відмови (3,6% опитаних) (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структура семантичного поля лексеми *здоров'я* за результатами вільного асоціативного експерименту, проведеного з громадянами Індії – студентами Вінницького національного медичного університету імені М. Пирогова

Ядро асоціативного поля	Ближня периферія асоціативного поля	Периферія асоціативного поля
39%	14%	41%
<i>Health is wealth</i> (здоров'я – це багатство (12)), <i>well-being of body</i> (стан тіла (8))	<i>Medicine</i> (медичина (4)), <i>hospital</i> (лікарня (3))	<i>Female</i> (сім'я (2)), <i>good</i> (хороше (2)), <i>money</i> (гроші (2)), <i>progress</i> (прогрес (2)), <i>diet</i> (дієта (2)), <i>peace</i> (мир), <i>doctor</i> (лікар), <i>long to live</i> (довго жити), <i>to work</i> (працювати), <i>blessing</i> (благодать), <i>happiness</i> (щастя), <i>hygiene</i> (гігієна), <i>perfect</i> (ідеальне), <i>perfectly</i> (чудове), <i>lifestyle</i> (спосіб життя), <i>disease</i> (хвороба), <i>parents</i> (батьки).

Ядро асоціативного поля становлять стійкі сполучення слів із позитивною та нейтральною семантикою. Найчастотнішою позитивною асоціативною реакцією є прислів'я *Health is wealth*, що є адаптованим варіантом англійського *Good health is above wealth* (Здоров'я важливіше від грошей). Ближня периферія представлена нейтральними реакціями. Периферія – позитивними та поодинокі – нейтральними

lifestyle (спосіб життя), diet (дієта), негативною *disease (хвороба)*. Великий кількісний склад становлять асоціації, пов'язані з обраним фахом – медициною: *well-being of body (стан тіла), medicine (медицина), diet (дієта), doctor (лікар), hygiene (гігієна), lifestyle (спосіб життя), disease (хвороба), hospital (лікарня)*.

Когнітивний склад асоціативного поля лексеми здоров'я виражено 6 пластами:

Об'єкт: *doctor (лікар), parents (батьки), female (сім'я)*;

Чинники: *diet (дієта), hygiene (гігієна), lifestyle (спосіб життя), medicine (медицина)*;

Результат: *long to live (довго жити), to work (працювати), happiness (щастя), progress (прогрес), disease (хвороба)*;

Характеристика: *perfect (ідеальне), perfectly (чудове), blessing (благодать), good (хороше)*;

Образ: *peace (мир), health is wealth (здоров'я – це багатство), money (гроші)*;

Суть: *well-being of body (стан тіла)*;

Простір: *hospital (лікарня)*;

Відмова: 6%.

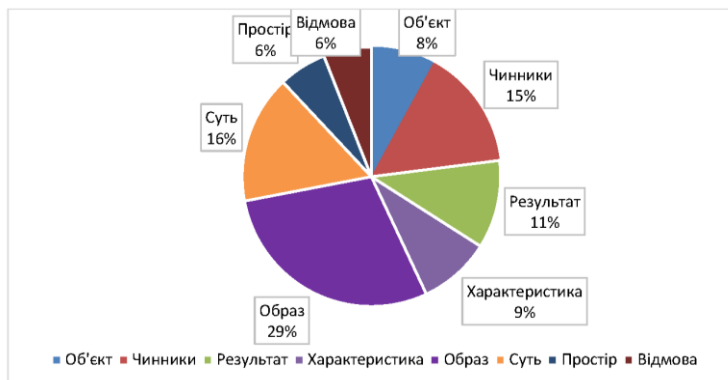

Рис. 2. Співвідношення кількісного складу когнітивних шарів (за результатами асоціативного експерименту серед студентів-індусів)

За чисельністю домінують реакції, що засвідчують вплив здоров'я на якість життя людини (результат). Преважна більшість асоціацій цієї групи є позитивною. Реакції, що відображають чинники формування та характеристику поняття, теж є типовими. Прикметно, що всі чинники формування і збереження здоров'я представлені медичними

професіоналізмами – це підтверджує значний вплив такого соціального фактору, як фах на результати вільного асоціативного експерименту. Порівняно з результатами експерименту, проведеного з вітчизняними студентами, у когнітивному полі вдалося виокремити пласт об'єкта (хто зберігає, допомагає відновити здоров'я). Якщо реакцію *doctor* (лікар) можна вважати типовою, такою, що належить до однієї тематичної групи зі словом-стимулом, то *parents* (батьки), *female* (сім'я) потребує подальшого вивчення й уточнення. Образи, з якими респонденти асоціюють здоров'я, є позитивними.

Із респондентами старшого та старечого віку (61–86 років) проведено усний вільний асоціативний експеримент. Дослідження здійснювали шляхом індивідуального спілкування з опитуваними. В експерименті взяли участь 33 особи, відмов – 9 (див. табл. 3).

Таблиця 3

Структура семантичного поля лексеми *здоров'я* за результатами вільного асоціативного експерименту, проведеного з людьми похилого та старечого віку

Ядро асоціативного поля	Ближня периферія асоціативного поля	Периферія асоціативного поля
15%	18%	40%
<i>Щоб нічого не боліло</i> (5)	<i>Радість</i> (3), <i>сила</i> (3)	<i>Родичам, плавати, молодість, краса, задоволення, серце, смерть, крeпке, ходьба, природа, щастя, щоб ноги не боліли, щоб болячок не було.</i>

Відмов – 27%

Ядро асоціативного поля представлено фразою *щоб нічого не боліло*, варіанти якої *щоб ноги не боліли, щоб болячок не було* формують периферію. Така реакція респондентів старшого віку свідчить про асоціювання феномену *здоров'я* з певними симптомами (*біль*) чи частинами тіла (*ноги*) й органами, які турбують. Ближню периферію наповнюють позитивні реакції. З-поміж позитивних і нейтральних компонентів на периферії асоціативного поля засвідчено різко негативну асоціацію *смерть*. *Найбільша кількість відмов, порівняно з іншими групами опитаних, очевидно, зумовлена страхом дати «неправильну відповідь», або ж слово стимул викликає негативні емоції.*

Когнітивний склад асоціативного поля лексеми *здоров'я* представлено 6 пластами:

Суб'єкт: *родичам*;

Чинники: *плавання, ходьба*;

Результат: *сила, радість, щастя, задоволення, смерть, хворіти, щоб нічого не боліло, щоб ноги не боліли, щоб болячок не було*;

Характеристика: *крепке*;

Образ: *молодість, краса, серце, природа*;

Відмова: 27%.

Рис. 3. Співвідношення кількісного складу когнітивних шарів (за результатами вільного асоціативного експерименту, проведеного серед людей поважного віку)

Найширше представлена група реакцій, яка формує пласт результату (що здоров'я дає людині). Більшість асоціацій є негативними: *смерть, хворіти, щоб нічого не боліло, щоб ноги не боліли, щоб болячок не було*. Інші пласти мають малий кількісний склад або представлені поодинокими реакціями. Загалом асоціативна семантика *здоров'я* дещо негативна, хоча зафіксовано як позитивні, так і нейтральні характеристики феномену.

ВИСНОВКИ

Результати вільного асоціативного експерименту, проведеного у трьох групах респондентів, указують на домінування позитивних реакцій на слово– стимул, хоча негативні складники теж є. Негативні реакції поодинокі трапляються в українських та іноземних студентів,

найбільша кількість негативних реакцій характерна групі людей поважного віку. Спостережено невелику кількість слів-реакцій ядра та ближньої периферії в усіх групах опитаних.

Зіставлення даних дослідження у різних групах респондентів вказує на неоднакове кількісне та якісне наповнення когнітивних пластів асоціативного поля *здоров'я*.

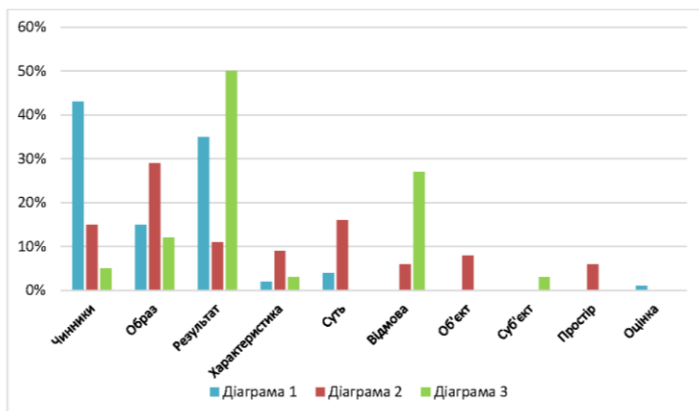

Рис. 4. Співвідношення когнітивних пластів (за матеріалами досліджень у трьох групах респондентів)

У реакціях усіх груп респондентів вдалося виділити когнітивні пласти чинників, образу, результату та характеристики. Пласт суті феномену сформовано за реакціями вітчизняних та іноземних студентів; об'єкта, суб'єкта, простору й оцінки виділено в реакціях однієї із груп респондентів.

Порівняння наповнення когнітивних пластів свідчить, що:

- у респондентів поважного віку найчисленнішою є група реакцій, співвіднесена з результатом (що нам дає здоров'я);
- у вітчизняних студентів домінує група реакцій, співвіднесена з чинниками здоров'я;
- в іноземних студентів (Індія) – реакції-образи.

Найменше представлені групи-реакцій, що формують когнітивні пласти оцінки та характеристики (вітчизняні студенти), суб'єкт (люди поважного віку).

Деякі асоціації збігаються в різних групах респондентів. Спільною для всіх груп опитаних є реакція *щастя*. Однаковими для двох груп стали асоціації: *сила*, *радість* (українська молодь і люди поважного

віку); *праця, лікарня, спосіб життя, хороше, багатство* (українська та іноземна молодь). Такі дані свідчать, що представники різних лінгвокультур (українці та індуси) одного віку мають більше спільних уявлень про феномен здоров'я, ніж носії української лінгвокультури різного віку. Здоров'я є крос-культурним феноменом, тому вік, а не національна належність, є домінантним фактором формування уявлень про здоров'я.

Найбільше відмов зафіксовано у групі людей поважного віку. Імовірно, це може бути пов'язано з неприємними відчуттями, викликаними словом-стимулом, і, як наслідок, небажанням реагувати на нього.

Отже, порівняння реакцій на слово-стимул *здоров'я* представників різних груп респондентів дозволило виявити спільне та специфічне у сприйнятті феномену *здоров'я*, низку відмінностей в ієрархії ціннісних пріоритетів. Виконане дослідження дозволило кваліфікувати *здоров'я* як ментальний конструкт, складну полімодальну одиницю свідомості, яка акумулює людський досвід і здатна втілюватися в мові за допомогою найрізноманітніших її засобів.

Ми свідомі того, що пропонуване дослідження не є вичерпним. У перспективі буде здійснено розширення експериментальної бази: переконані, що збільшення кола національностей респондентів поглибить вже здобуті висновки. Також заплановано вивчення гендерних особливостей концептуалізації поняття *здоров'я*.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз концептуалізації феномену здоров'я представниками різних вікових, соціальних і національних груп; порівняно моделі реалізації поняття здоров'я; доведено вплив зміни компонентів значення на індивідуальне бачення реальності, тобто картини світу.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням зацікавленості науковців до вивчення аксіологічно маркованої лексики, особливостей її сприйняття й опису.

У праці зіставлено результати вільного асоціативного експерименту, проведеного у трьох групах респондентів: вітчизняна молодь (17–21 рік), студенти-індуси (17–21 рік), люди похилого та старечого віку (61–86 років). Вибірку склали реакції на слово-стимул здоров'я 145 опитаних – 68 українських студентів економічного факультету; 51 студент-іноземець медичного факультету та 33 пенсіонери.

Встановлено низку відмінностей у семантиці та когнітивній структурі асоціативного поля. Спостережено невелику кількість реакцій ядра та ближньої периферії.

Порівняння результатів експерименту засвідчує нерівномірне наповнення когнітивних пластів – від 43% до 1% від загальної кількості реакцій.

У реакціях усіх груп респондентів вдалося виділити когнітивні пласти чинників, образу, результату та характеристики. Пласт суті феномену – сформовано за реакціями вітчизняних та іноземних студентів; об'єкта, суб'єкта, простору й оцінки виділено в реакціях однієї з груп респондентів.

Лише одна реакція є спільною для усіх груп респондентів – щастя, однаковими для двох груп опитаних стало 8 асоціацій.

Загалом респонденти засвідчують переважно позитивне уявлення про здоров'я як найбільшу цінність особистості, лише у групі людей поважного віку асоціативна семантика здоров'я дещо негативна, хоча зафіксовано як позитивні, так і нейтральні характеристики феномену.

Припускаємо, що вік, порівняно з національністю чи професією, є домінантним фактором впливу на формування уявлення особистості про здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. *Проблемы структурной лингвистики*. 1982. Москва : Наука, 1984. С. 5–23.
2. Баранов А.Н. Аксиологические стратегии в структуре языка (паремиология и лексика). *Вопросы языкознания*. 1989. № 3. С. 74–90.
3. Барышков В.П. Аксиология личностного бытия. Москва : Логос, 2005. 192 с.
4. Бутенко Н.П. Словник асоціативних норм української мови. Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1979.
5. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica* : збірник наукових праць. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. Вип. 1. С. 25–33.
6. Горошко Е.И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Харьков : Изд. группа «РА – Каравелла», 2001. 321 с.
7. Залевская А.А. Значение слова через призму эксперимента. Тверь : Тверской гос. ун-т, 2011. 240 с.
8. Карасик В.И. Аксиологическая лингвистика: концепты и дискурс. *Германистика в России: традиции и перспективы*. Новосибирск : Изд-во НГУ, 2004. С. 28–32.
9. Краснобаева-Чорна Ж. Здоров'я як цінність у фраземіці: оцінно-емотивна специфіка. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. Vol. IV. S. 75–83.
10. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 349 с.

11. Кузнєцова Т.В. Аксиологічні моделі мас-медійної інформації : монографія. Суми : Університетська книга, 2010. 279 с.
12. Леонтович О.А. Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения : монографія. Москва : Гнозис, 2005. 352 с.
13. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. Москва : Смысл / Санкт-Петербург : Лань, 2003. 288 с.
14. Лещенко Т., Жовнір М. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря. *Psycholinguistics*. 2018. № 24 (2). С. 163–180.
15. Мартінек С. Концептосфера здоров'я в українській мовній картині світу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 70. С. 234–247. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.70.9780>.
16. Мартінек С.В. Український асоціативний словник: У 2 т. Т. 1. Від стимулу до реакції. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 351 с.
17. Маслова В.А. Концепты и ценности: содержание понятий, языковая интерпретация. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2011. № 2. С. 383–387.
18. Печенікова Л.М. Компаративні фразеологічні одиниці на позначення здоров'я людини. *Science and Education a New Dimension: Philology*. 2013. I (3). Issue: 13. P. 121–123.
19. Славянський асоціативний словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Н.В. Уфимцева, Г.А. Черкасова, Ю.Н. Караулов, Е.Ф. Тарасов. Москва, 2004. 800 с.
20. Словник української мови : в 11 т. Т. 3 / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда / ред. тому: Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька. Київ : Наукова думка, 1972. 744 с.
21. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599 (дата звернення: 07.01.2020).
22. Уфимцева Н.В. Языковое сознание как отображение этносоциокультурной реальности. *Вопросы психолінгвістики*. 2003. № 1. С. 102–111.
23. Тараненко О.О. Формування нової системи соціальних цінностей і пріоритетів українського суспільства (на матеріалах української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст.). *Мовознавство*. 2004. № 3. С. 3–33.
24. Федько О.А. Багатоаспектність поняття здоров'я у сучасній науковій думці. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009 URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=76>. (дата звернення: 05.01.2020).

25. Deese J. The structure of Association in Language and Thought. Baltimore, MD : John Hopkins University Press, 1965.
26. Gurevitch M. Political Communication Systems and Democratic Values. Media Power in Politics. Washington, D.C. : CQ Press, 2000.
27. Harley T. The Psychology of Language: From Data to Theory. New York : Psychology Press, 2008.
28. Kent G., Rosanoff A. A Study of Association in Insanity. *Americal Journal of Insanity*. 1910. P. 37–39.
29. Lindsay S. Culture, Mental Models, and National Prosperity. Culture Matters: how values shape human progress. New York : Basic Books, 2000.
30. Postman L., Keppel G. Norms in Word Association. New York : Academic Press, 1970.
31. Rakosi C. Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. *Journal of Psycholinguisti Research*. 2017. № 46 (5). P. 1249–1271. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
32. Romanyshyn N. Concept “health” in the English and Ukrainian languages *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Ч. 1. Мовознавство*. 2011. № 3. С. 165–169.

Information about the authors:

Kraievska H. P.,

Candidate in Philology Sciences (Ph.D),
Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies
National Pirogov Memorial Medical University
56, Pirogova Str., Vinnytsia, 21028, Ukraine

Gorofyanyuk I. V.,

Candidate in Philology Sciences (Ph.D),
Associate Professor of the Department of the Ukrainian Language
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostrozhskogo St., Vinnytsia, 21100, Ukraine